

Maria Michłowicz

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Anna Gruntkowska

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Po pandemii – w poszukiwaniu sukcesu dydaktycznego

Wstęp

Jednym z istotnych czynników w procesie przygotowania uczniów do egzaminu doniosłego jest oswojenie ich z arkuszami egzaminacyjnymi i sprawdzenie na różnych etapach przygotowania wiedzy i umiejętności przyszłych zdających. Pytanie o to, jak szkoły przeżywają kryzys związany z pandemią, jest aktualne. Czas pandemii zmusił szkoły do innej pracy z wykorzystaniem nowych technologii. Zdajemy sobie sprawę z kryzysu i uświadamiamy sobie, że w czasie niespodziewanych trudności musimy podjąć nowe działania. Reakcją na kryzys nie powinno być zamknięcie się na problem, ale zaadaptowanie się w zaistniałej sytuacji. W szkołach wprowadzono nauczanie zdalne i hybrydowe, które można uznać za innowację – czyli nowe podejście metodyczne nauczania. To działanie okazało się w pewnym aspekcie ryzykowne i obarczone marginesem błędu. Szkoła, która przystąpiła do badań diagnostycznych¹, oczekiwała wysokich wyników na egzaminie ósmoklasisty. Pierwszym krokiem w procesie działania było przeprowadzenie egzaminu próbnego, następnie poddanie się procedurze badania diagnostycznego² i na zakończenie przystąpienie do egzaminu ósmoklasisty. Badania diagnostyczne w zamiarze miały być inspiracją dla samokształcenia i rozwoju ucznia. W tym kontekście należy zauważyć, że przeprowadzenie egzaminu próbnego w szkole, badania diagnostycznego i samego egzaminu zewnętrznego było dla ósmoklasistów spotkaniem z różnymi tekstami kultury. Te spotkania to znak gotowości i sposób budowania zaufania do własnych umiejętności. Zatem podmiotem naszych zainteresowań staje się uczeń konkretnej szkoły, który w zależności od etapu sytuacji przygotowawczej raz jest nadawcą komunikatu, innym razem odbiorcą informacji zwrotnej otrzymanej na podstawie wyniku z danego etapu badań. Dlatego też odpowiedzi na pytania, które sobie stawiamy³ na temat *poszukiwania sukcesu dydaktycznego po pandemii i nauczaniu zdalnym* pozwalają zdiagnozować zarówno potrzeby indywidualne (ucznia), jak i społeczne (szkoły). Do sformułowania uwag przedstawionych w poniższym artykule wykorzystano rezultaty pracy w wybranej szkole podstawowej.

¹ Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie zaproponowała współpracę ze szkołą podstawową w zakresie przygotowania uczniów do egzaminu zewnętrznego po nauczaniu zdalnym.

² Test diagnostyczny został przygotowany w Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

³ Narzędzie pomiaru poziomu osiągnięć uczniów, jakim jest arkusz egzaminacyjny, podlega przyjętej procedurze konstruowania testów. Zatem, kiedy mówimy o jakości narzędzia pomiaru poziomu osiągnięć uczniów, mamy na myśli trafność i rzetelność testu, który pozwala na pozyskanie obiektywnej informacji na temat wiedzy i umiejętności uczniów.

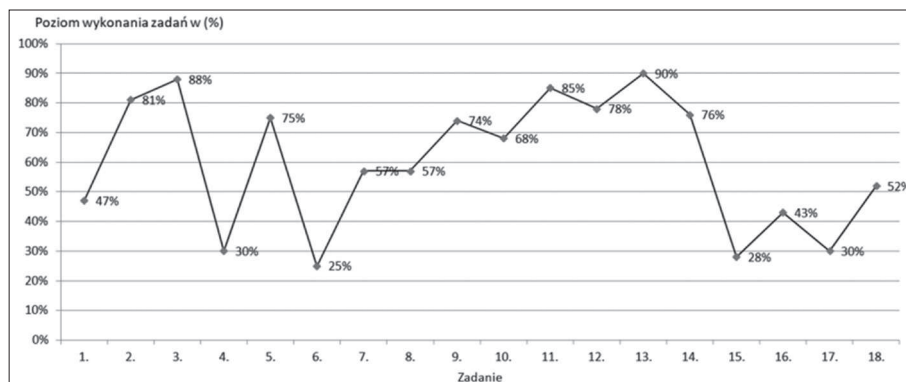
Próba badawcza

W opracowaniu uwzględniono wyniki testów z języka polskiego, które 42 uczniów jednej ze szkół podstawowych pisało w ramach trzech badań diagnostycznych: próbnego egzaminu ósmoklasisty, badania diagnostycznego przygotowanego przez OKE w Krakowie oraz egzaminu ósmoklasisty na zakończenie nauki w szkole podstawowej. Każdy test składał się z dwóch części. W pierwszej części arkusza zadania zorganizowane były wokół tekstów zamieszczonych w arkuszu: tekstu literackiego (fragmentu lektury obowiązkowej) oraz nieliterackiego. Zadania wymagały od ucznia znajomości wybranych lektur obowiązkowych, udzielenia odpowiedzi na pytania dotyczące treści tekstów zawartych w arkuszu egzaminacyjnym, interpretacji tekstów kultury – ilustracji oraz napisania krótkiej formy użytkowej: zaproszenia lub ogłoszenia. W drugiej części arkusza uczeń wybierał jeden z dwóch tematów: wypowiedź o charakterze twórczym – opowiadanie – albo wypowiedź o charakterze argumentacyjnym – rozprawkę. Spostrzeżenia z poszczególnych etapów opisano w trzech krokach.

Krok pierwszy

Pierwszy test, który uczniowie wybranej szkoły podstawowej pisali w ramach badań diagnostycznych, to próbny egzamin ósmoklasisty z języka polskiego przeprowadzony w grudniu 2021 roku.

Arkusz zawierał 18 zadań. Poziom wykonania zadań z próbnego egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego ilustruje wykres 1.

Wykres 1. Poziom wykonania zadań z próbnego egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego

Najłatwiejszymi zadaniami testu dla ósmoklasistów były zadania badające umiejętności z obszaru: *I. Kształcenie literackie i kulturowe* (tu: **I.2. Odbiór tekstów kultury**), w których uczeń wyszukiwał w tekście potrzebne informacje wyrażone wprost i pośrednio, porządkował je w zależności od ich funkcji w przekazie, charakteryzował i oceniał bohaterów (**poziom wykonania dwóch zadań to 90% i 88%**) oraz określał temat i główną myśl tekstu, odróżniał zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych (**poziom wykonania zadania to 85%**).

Natomiast **najtrudniejszym zadaniem testu** okazało się dla piszących zadanie otwarte krótkiej odpowiedzi badające umiejętności z obszaru *I. Kształcenie literackie i kulturowe* (tu: **I. Czytanie utworów literackich, I.2. Odbiór tekstów kultury**) oraz *II. Kształcenie językowe* (tu: **II.1. Gramatyka języka polskiego**), w którym uczeń omawiał akcję, wyodrębniał wątki i wydarzenia, porządkował informacje w zależności od ich funkcji w przekazie oraz przekształcał zdania w równoważniki zdań. To zadanie wymagało także od ósmoklasisty **znajomości lektury obowiązkowej**, noweli H. Sienkiewicza pt. *Latarnik* (**poziom wykonania zadania to 25%**). Trudnym zadaniem dla uczniów okazało się także zadanie typowo gramatyczne, badające umiejętność rozpoznawania wyrazu podstawowego i pochodnego, a co za tym idzie rozumienia pojęcia podstawy słowotwórczej i wskazywania w wyrazie pochodnym tematu słowotwórczego i formantu oraz określania rodzaju formantu (**poziom wykonania zadania to 28%**).

Umiejętność redagowania dłuższej formy wypowiedzi – opowiadania bądź rozprawki – została opanowana przez ósmoklasistów na poziomie 52%, a więc na poziomie określonym jako konieczny. Zatem umiejętności związane z tworzeniem dłuższego tekstu literackiego bądź argumentacyjnego wymagały od uczniów dalszego doskonalenia tak, by odpowiednio dobrze przygotować się do egzaminu doniosłego na zakończenie nauki w szkole podstawowej.

Ponadto uczniowie dobrze opanowali umiejętności dotyczące:

- odwołań w interpretacji tekstów do wartości uniwersalnych – społecznych, narodowych, moralnych,
- oceny bohaterów literackich i ich emocji,
- określania tematyki egzystencjalnej w czytanych tekstach,
- dosłownego i przenośnego rozumienia znaczenia wyrazów,
- dokonywania przekształceń na tekście cudzym.

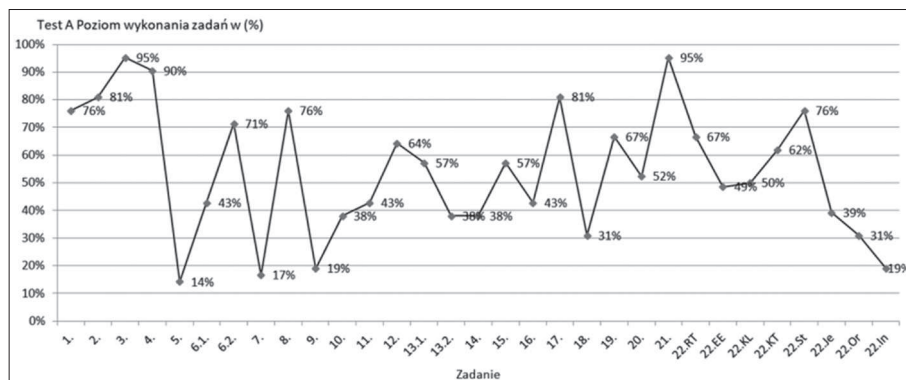
Natomiast doskonalenia wymagały nadal takie umiejętności jak:

- rozpoznawanie w utworze literackim środków artystycznych i określania ich funkcji w tekście,
- utrwalanie wiadomości dotyczących zagadnień z gramatyki języka polskiego, w tym słowotwórstwa oraz przekształcania zdań w równoważniki zdań i odwrotnie,
- redagowanie form użytkowych z zachowaniem ich wyznaczników formalnych,
- sprawne wypowiadanie się w mowie i piśmie z zachowaniem norm językowych,
- poprawne stosowanie znaków interpunkcyjnych w dłuższych formach wypowiedzi.

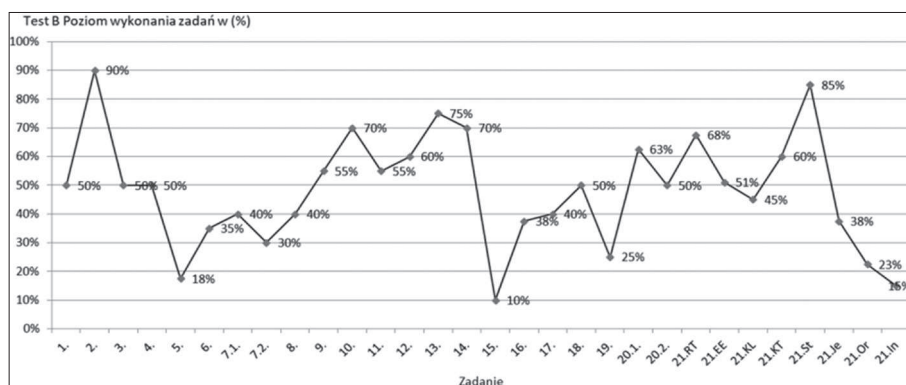
Krok drugi

To badanie diagnostyczne przygotowane w OKE w Krakowie w marcu 2022 roku. Uczniowie pisali dwa testy – test A zawierał 22 zadania, natomiast test B 21 zadań. Niemniej jednak zakres zadań badających poszczególne umiejętności polonistyczne zapisane w podstawie programowej w obu arkuszach był porównywalny.

Poziom wykonania zadań z badania diagnostycznego z języka polskiego ilustrują wykresy 2a i 2b.

Wykres 2a. Poziom wykonania zadań z badania diagnostycznego (test A) z języka polskiego

Wykres 2b. Poziom wykonania zadań z badania diagnostycznego (test B) z języka polskiego

Najłatwiejszymi zadaniami testu dla ósmoklasistów były zadania badające umiejętności z obszaru: *I. Kształcenie literackie i kulturowe* (tu: *I.2. Czytanie utworów literackich*), w których uczeń określał w poznanych tekstach problematykę egzystencjalną i poddawał ją refleksji (**poziom wykonania zadania to 95%**) oraz charakteryzował bohaterów (**poziom wykonania zadania to 90%**). Te umiejętności również były dobrze opanowane przez uczniów w egzaminie próbnym przeprowadzonym przez szkołę.

Ponadto łatwe okazały się dla piszących także zadania badające umiejętności z obszaru *II. Kształcenie językowe* (tu: *II.1. Gramatyka języka polskiego* oraz *II.4. Ortografia i interpunkcja*), w których uczeń rozróżniał i wykazywał się rozumieniem funkcji synonimów i antonimów w tekście, a także poprawnie używał znaku wykrzyknienia (**poziom wykonania zadań to odpowiednio 95% i 90%**).

Natomiast **najtrudniejszymi zadaniami testu** okazały się dla uczniów zadania otwarte krótkiej odpowiedzi badające umiejętności z obszaru *I. Kształcenie literackie i kulturowe* (tu: **I. Czytanie utworów literackich, I.2. Odbiór tekstów kultury**), w których uczeń musiał wykazać się bardzo dobrą znajomością lektur obowiązkowych, omawiając elementy świata przedstawionego, a także wykorzystując w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty (**poziom wykonania zadań to odpowiednio 14% i 17%**). Podobne zadania okazały się także najtrudniejsze w egzaminie próbnym przeprowadzonym przez szkołę.

Można zatem zauważyć, że młodzi ludzie nie znają w zadowalającym stopniu treści lektur, nie potrafią twórczo interpretować tekstów literackich, nie znają przesłania utworów. Świadczy to o niskiej kulturze czytelnicznej uczniów, którzy skupiają się jedynie na pracy na tekstach będących opracowaniem lektur i tym samym nie uczestniczą w spotkaniu z oryginalnym dziełem literackim, poetyckim, literackim językiem⁴.

Trudne dla ósmoklasistów okazało się także stosowanie znaków interpunkcyjnych w wypracowaniu (**poziom wykonania zadania to 17%**), ale również poprawność ortograficzna i językowa w tworzonym tekście oscylowała na poziomie około 30%, zatem dość niskim. Te obszary umiejętności nie były także dobrze opanowane przez piszących w pierwszym teście.

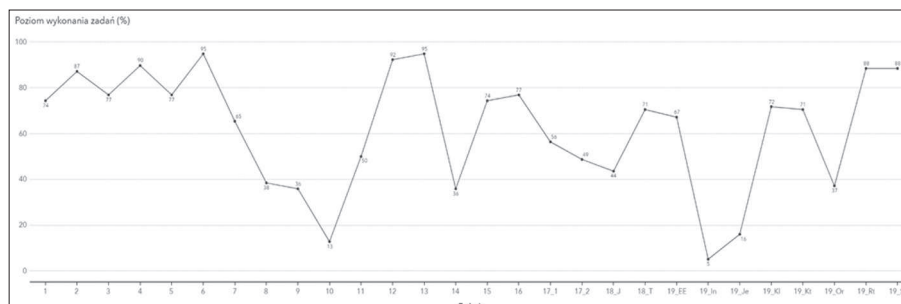
Umiejętność pisania dłuższej formy wypowiedzi w drugim teście została opanowana na poziomie 50%, a więc podobnie jak w teście pierwszym. Zatem uczniowie nadal mają problem z pełną realizacją tematu, budowaniem bogatej treściowo wypowiedzi, w której w sposób twórczy posługują się znajomością lektur obowiązkowych. Ponadto nadal kwestie związane z poprawnością językową i zapisu powodują obniżenie punktacji za całe wypracowanie.

Krok trzeci

Ostatnim testem, który wzięto pod uwagę w analizowaniu polonistycznych umiejętności uczniów wybranej szkoły podstawowej, był egzamin ósmoklasisty z języka polskiego, który zdający pisali 24 maja 2022 roku. Arkusz zawierał 19 zadań. Poziom wykonania zadań z egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego ilustruje wykres 3.

Najłatwiejszymi zadaniami testu dla uczniów były zadania badające umiejętności z obszaru: *I. Kształcenie literackie i kulturowe* (tu: **I.2. Czytanie utworów literackich i II.2. Odbiór tekstów kultury**), w których uczeń rozpoznawał i określał charakterystyczne cechy dramatu jako rodzaju literackiego oraz wyszukiwał w tekście potrzebne informacje (**poziom wykonania trzech zadań to 95% każde**) – ta ostatnia umiejętność również była dobrze opanowana przez uczniów w pierwszym teście – oraz wskazywał elementy dramatu – didaskalia (**poziom wykonania zadania to 90%**).

⁴ „Z badań PISA OECD (*Reading for change*, 2011) wynika, że jeśli uczeń lubi czytać (czyta dla przyjemności, sięga po książki), to ma to większy wpływ na jego sukces edukacyjny niż jego pochodzenie socjoekonomiczne. PISA udowodniła zatem, że mamy w zasięgu ręki sposób na niwelowanie nierówności społecznych, że czytanie książek ma tę absolutnie niezwykłą «supermoc»” – Maria Deskur, współfundatorka i obecna prezes Fundacji Powszechnego Czytania. Indywidualne wywiady z uczniami potwierdziły niską kulturę czytelniczną badanych ósmoklasistów.

Wykres 3. Poziom wykonania zadań z egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego⁵

Natomiast **najtrudniejszymi zadaniami testu** okazały się dla ósmoklasistów zadania z obszaru *II. Kształcenie językowe* (tu: *II.1. Gramatyka języka polskiego* oraz *II.4. Ortografia i interpunkcja*), w których uczeń musiał wykazać się poprawnością w używaniu znaków interpunkcyjnych. Ta umiejętność badana była zarówno zadaniem zamkniętym, jak i sprawdzana w wypracowaniu jako jeden z elementów poprawności zapisu. **Poziom opanowania tej umiejętności okazał się bardzo niski, odpowiednio to 15% i 5%.**

Umiejętności związane z poprawnością interpunkcyjną nie zostały więc przez uczniów opanowane nawet w stopniu koniecznym. W pierwszym i w drugim teście z tymi umiejętnościami ósmoklasiści również mieli największe trudności.

Niemniej jednak patrząc na poziom opanowania umiejętności związanych z tworzeniem dłuższego tekstu literackiego czy argumentacyjnego w trzecim teście – poziom opanowania umiejętności to 55% – w porównaniu z testem pierwszym i drugim, widać postęp. Co prawda w obszarze języka, ortografii i przede wszystkim interpunkcji nie zauważa się poprawy wyników, to w kwestiach związanych z realizacją tematu, budowaniem spójnej, logicznie uporządkowanej wypowiedzi, doбором odpowiednich środków stylistycznych, retorycznych w redagowanym tekście, stosowaniem właściwych dla wybranej formy wypowiedzi kompozycji i stylu ten postęp jest widoczny.

Uwagi końcowe

1. Ósmoklasiści mają dobrze opanowane umiejętności związane z czytaniem i odbiorem tekstów literackich w sytuacji, gdy polecenia odnoszą się bezpośrednio do fragmentów lektur obowiązkowych zawartych w arkuszu. Potwierdzają to dobre wyniki zadań badających te umiejętności we wszystkich trzech testach.
Natomiast gdy zadania testowe wymagają od uczniów wykazania się bardzo dobrą znajomością lektur obowiązkowych, zadania te wykonywane są przez piszących na poziomie koniecznym, a nawet niezadowolającym.
2. Średnie wyniki, jakie uczniowie uzyskali w trzech kolejnych badaniach diagnostycznych za zadanie otwarte rozszerzonej odpowiedzi (wypracowanie), pokazują, że umiejętności związane z redagowaniem dłuższej

⁵ Wykres na podstawie danych statystycznych wybranej szkoły podstawowej zawartych w Systemie Informatycznym Obsługującym Egzaminy Ogólnokształcące (SIOEO).

formy wypowiedzi **w warstwie treści i formy** najlepiej kształtują się w egzaminie zewnętrznym. Zatem egzamin próbny i badanie diagnostyczne z marca 2022 roku stały się dla zdających wskazówką, nad jakimi aspektami w redagowaniu opowiadania czy rozprawki muszą jeszcze pracować, by osiągnąć zadowalający wynik na egzaminie ósmoklasisty.

3. Umiejętności związane z poprawnością językową, ortograficzną i interpunkcyjną nie zostały przez uczniów opanowane nawet na poziomie koniecznym. Wyniki w tych obszarach w trzech testach z języka polskiego wskazują na nieopanowanie tych umiejętności.
4. Warto podejmować refleksję na temat czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży⁶. Jednym z głównych zadań kształcenia polonistycznego jest przygotowanie młodego człowieka do samokształcenia. Temu celowi powinny być podporządkowane działania nauczyciela, do których należą przede wszystkim wprowadzenie uczniów szkoły podstawowej w świat kultury przez poznanie języka i pojęć pozwalających opisać zjawiska rzeczywistości oraz rozbudzanie czytelnictwa i zainteresowań lekturą z perspektywy indywidualnych potrzeb ucznia.

Bibliografia

- Dumont H., Istance D., Benavides F., *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Warszawa, 2013.
<https://fpc.org.pl/bank-wiedzy/dlaczego-czytanie-jest-wazne/>
Jankowski A., *Poznanwanie uczniów jako podstawa indywidualizacji kształcenia* [w:] *Uczenie się i egzamin w oczach uczniów*, Kraków 2007.
Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002.
Szaleniec H., Szmigel M.K., *Egzaminy zewnętrzne*, Kraków 2001.
Szmigel M.K., *Uczenie się w opiniach uczniów szkół ponadgimnazjalnych* [w:] *Uczenie się i egzamin w oczach uczniów*, Kraków 2007.
Szyling G., „Między młotem a kowadłem”, czyli rzecz o kulturze nauczycielskiego oceniania [w:] *Holistyczne i analityczne metody diagnostyki edukacyjnej perspektywy informatyczne egzaminów szkolnych*, Gdańsk 2005.

⁶ Liczne badania (PISA OECD) dowiodły, że czytanie książek wpływa pozytywnie na harmonijny rozwój młodego człowieka. Czytelnictwo buduje na poziomie indywidualnym następujące wybrane cechy: kompetencje poznawcze, kompetencje społeczne, umiejętność pracy w zespole, umiejętność myślenia krytycznego, innowacyjność w działaniu, pewność siebie.